

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.1(477):338.124.4(100)

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-6-2>

Колобердянко І.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів і економіки міжнародного туризму
Запорізького національного університету*

Кайрачка Н.В.

*студентка
Запорізького національного університету*

Міщенко В.В.

*студентка
Запорізького національного університету*

Koloberdjanko Ivan

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of International Economics,
Natural Resources and Economics of International Tourism
Zaporizhia National University*

Kairachka Natalia

*Student
Zaporizhia National University*

Mishchenko Valeria

*Student
Zaporizhia National University*

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ КРИЗ НА СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

THE IMPACT OF INTERNATIONAL CRISES ON THE CURRENT STATE OF UKRAINE'S ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто вплив міжнародних криз на економіку України, починаючи з виходу з Радянського Союзу та станом на сьогодні. Через відкритість кордонів та тісну співпрацю держав кризові явища набирають швидких темпів розповсюдження в країнах зі слабкою економікою, що остаточно руйнує механізм їхнього функціонування та призводить до скрутного становища і заважає їх подальшому розвитку. Через пандемію економічна криза України загострилася, що особливо позначилося на макроекономічних показниках, таких як обсяг ВВП, рівень цін, рівень безробіття, стан платіжного балансу. Проаналізовано стан економіки через порівняння обсягів ВВП у різні періоди розвитку країни та надано прогноз про подальшу його потенційну ретроспективу. Визначено основні внутрішні та зовнішні чинники, які негативно впливають на стабільність економіки України у макроекономічному просторі. Запропоновано комплекс заходів для подолання наслідків кризи, спричиненої гострою респіраторною хворобою COVID-19, та подальшого її уникнення.

Ключові слова: глобальна криза, глобалізація, валовий внутрішній продукт, макроекономічна політика, суспільство, прогноз.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено влияние международных кризисов на экономику Украины, начиная с выхода из Советского Со-

юза и по состоянию на сегодняшний день. Из-за открытости границ и тесного сотрудничества государств кризисные явления набирают быстрые темпы распространения в странах со слабой экономикой, что окончательно разрушает механизм их функционирования и приводит к затруднительному положению и мешает их дальнейшему развитию. Из-за пандемии экономический кризис Украины обострился, что особенно отразилось на макроекономических показателях, таких как объем ВВП, уровень цен, уровень безработицы, состояние платежного баланса. Проанализировано состояние экономики через сравнение объемов ВВП в разные периоды развития страны и дан прогноз дальнейшей его потенциальной ретроспективы. Определены основные внутренние и внешние факторы, негативно влияющие на стабильность экономики Украины в макроекономическом пространстве. Предложен комплекс мер по преодолению последствий кризиса, вызванного острой респираторной болезнью COVID-19, и дальнейшему его избеганию.

Ключевые слова: глобальный кризис, глобализация, валовой внутренний продукт, макроекономическая политика, общество, прогноз.

ANNOTATION

The theme of the work is relevant and painful for many young countries – it is overcoming the crisis and stable life and development. The article highlights the global financial crises and their

impact on Ukraine's economy since the withdrawal from the Soviet Union and the current situation. Many experienced specialists all over the world are struggling with the problem of crisis phenomena, which speaks of its importance. The concept of economic crisis is revealed and research of this term from the point of view of various scientists is carried out. It should be added that the worsening economic situation was also caused by the political crisis. Due to the pandemic, Ukraine's economic crisis has worsened, which has had a particular impact on macroeconomic indicators such as GDP, prices, unemployment, and the balance of payments. Now our state is in an adaptive period, adapting to quarantine measures and resuming business activity. Therefore, the state of the economy was analyzed by comparing the volume of GDP in different periods of the country's development and a forecast was given for its further potential retrospective in the future. The main internal and external factors that negatively affect the stability of Ukraine's economy in the macroeconomic space are identified. A set of measures is proposed to overcome the consequences of the crisis, including those caused by acute respiratory disease Covid-19, and its further avoidance. Public authorities must take a more detailed approach to solving internal problems, develop an algorithm for overcoming the critical situation in the country, involve additional financial flows, and develop their own competitive production. Also stabilize commodity prices, contain inflation and depreciate money. It is necessary to adopt positive foreign experience to overcome internal difficulties, to reorganize the existing economic structure within. Finally, it should be noted that many different reasons, including external ones, have a great impact on the economic levers and success of the country. We hope that all the guidelines set out in the work will be taken into account, and the country will be able to overcome all difficulties through public efforts.

Key words: global crisis, globalization, gross domestic product, macroeconomic policy, society, forecast.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час масової глобалізації суспільства і формування тісних міждержавних відносин усе частіше почали виникати економічні кризи. У слабких країн вони спричиняють загострення економічних проблем та сповільнюють їх вирішення, відкладаючи це на довготривалий час. Через складну політичну ситуацію та поширення коронавірусної інфекції відбулося поглиблення кризового становища України. У цьому разі дуже важливо постійно проводити моніторинг стану економіки. І одним із найдоцільніших макроекономічних показників, який може характеризувати сучасний стан економіки країни, є валовий внутрішній продукт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженням проблеми виникнення міжнародних економічних криз та їхньої сутності займалися не тільки вітчизняні вчені, серед яких – Л. Бартон [3], А. Гальчинський, Ю. Пахомов, І.В. Дацюк [5], а й зарубіжні: Джон М. Кейнс [13], Б. Піджненбург [13], Р. Гілпін, К. Кіндерман, Р. Снайдер, Х. Алкер, Ю. Розенталь [13]. У своїх працях науковці висвітлювали як позитивний, так і негативний вплив глобальних кризових явищ на економіку різних країн.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати сутність світової кризи, її вплив на економіку України, проаналізувати ВВП, до-

слідити причини виникнення кризових явищ, визначити внутрішні та зовнішні чинники, які пригальмовують подальший розвиток економіки, для надання практичних рекомендацій щодо поліпшення економіки України та стимулювання її розвитку в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міжнародні кризи завжди мали великий вплив на економіку кожної держави. Вони виникали в різні часи в країнах із міцною економічною системою і набували подальшого поширення у слабших. Такими прикладами є кризи у Великій Британії та в США. У ХІХ ст. дві серйозні кризи пережила Велика Британія: у 1825–1826 і 1847–1848 рр. Причиною виникнення першої кризи був відтік англійського капіталу в Латинську Америку. Країни цього регіону щойно отримали незалежність, і британські товари набули масового проникнення на новий ринок, але їх покупка оплачувалася також британським капіталом. Криза почалася у зв'язку зі скороченням експорту і виникненням негативного сальдо у зовнішньоторговельному балансі. Згодом постраждали промисловість і фінансовий сектор: значно впав експорт товарів із бавовни та вовни. Також упали ціни на найважливіші біржові товари, наприклад каву, перець, цинк, бавовну, а золотий запас Британії скоротився у дев'ять разів. Через певний період криза розповсюдилася й на інші країни, такі як США, Франція, Росія, Латинська Америка [12].

У 50-ті та 70-ті роки ХХ ст. кризові явища не минули й США. Перша криза стосувалася перевиробництва у сталеплавильній та текстильній промисловості, а друга була пов'язана з військовим конфліктом на Близькому Сході. Вона тривала два роки і за цей період негативно вплинула на зниження видобутку в нафтовій промисловості, що спричинило зростання цін на неї.

Остання міжнародна фінансово-економічна криза виникла в 2008–2009 рр. Її джерелом виникнення стали США через стрімке зростання великої кількості не виплат з іпотеки з високим рівнем ризику, яка в подальшому поширилася на інші країни. Її прирівнюють до «великої депресії» через наслідки та масштабність. У Штатах за декілька років відбувся спад доходів домогосподарств на 40%, а в 2008 р. безробіття зросло до 7%. У Європі вона спричинила дуже негативні наслідки в таких країнах, як Ірландія, Греція, Латвія, Україна та Португалія. Вагомий економічний вплив також відчували Японія, Китай і Росія.

Отже, можна сказати, що економічна криза є глобальним явищем у кожній державі. Вона одночасно виступає основним чинником економічного зростання та фактором виникнення й поглиблення проблем державного механізму в країні. На макроекономічному рівні економічну кризу з різних точок зору розглядала велика кількість науковців (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «криза»

Учений	Поняття
Джон М. Кейнс [13, с. 60]	Криза – раптова й різка, як правило, зміна зростаючої тенденції зниження, тоді як у зворотному процесі такого різкого повороту найчастіше не буває.
І.В. Дацюк [5, с. 165–170]	Криза – об'єктивний процес, що призводить до оптимізації системи або до її знищення у разі неспроможності адаптуватися до нових умов та розвиватися, адже це ставлення ґрунтується на діалектичній єдності основних тенденцій в існуванні системи – сталого функціонування та розвитку, що поступово змінюють одна одну.
Л. Бартон [3, с. 2]	Криза – широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдавати серйозної шкоди всій організації (працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації).
А.М. Ткаченко, О.П. Єлець [13, с. 61]	Криза – це широкомасштабна, непередбачена, переломна подія, яка призводить як до негативних наслідків у господарській діяльності (що зумовлюють розбалансування системи підприємства), так і до позитивних наслідків, які підвищують ефективність діяльності підприємства, приводячи в дію трансформаційні сили, що сприяють його еволюції.
Ю Розенталь, Б. Піджненбург [13, с. 60]	Криза – широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдавати серйозної шкоди всій організації (працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації).

На нашу думку, економічна криза – це широкомасштабний непередбачуваний процес, який може дуже негативно вплинути на стан економіки держави загалом та поглибити наявні проблеми в державному механізмі.

Після розпаду Радянського Союзу Україна сформувалася як кризова держава. Здобуття незалежності припало на період у розпал чергової кризи. Ця криза почалася ще у 80-х роках, але точної причини цього немає. Найбільшу роль відіграв розпад СРСР, наслідком став розрив економічних ланцюжків у вже розділених пострадянських країнах, які раніше були одним цілим. В Україні ситуація посилювалася аварією на Чорнобильській АЕС 1986 р., ліквідація наслідків якої вимагала значних коштів. Таким чином, у 1993 р. відокремлені країни показали падіння ВВП від -2,3% (Узбекистан) до -23% (Азербайджан). Рецесія в Україні на той період становила 14,2% [9]. Україна не стала лідером падіння економіки, уникла так званої «шокової терапії», що пом'якшило соціально-економічну напруженість, але через це довгий час не могла знайти зворотний напрям. Низка нових ударів не йшла на користь: Азіатська фінансова криза 1997 р., що викликала девальвацію; відчутні наслідки після дефолту 1998 р.; прискорення інфляції; різке зростання безробіття більше ніж на 50%; стрибки курсу долара. До 2000 р. спад продовжувався, тоді як практично всі пострадянські країни ще в 1997 р. взяли курс на відновлення.

Світова фінансова криза кінця «нульових» почалася з іпотечної кризи 2007 р. у США. Незабаром він розрісся до загальнонаціонального масштабу, а потім перекинувся на інші країни.

Банкрутство компанії Lehman Brothers стало визначним інцидентом, що стався 15 вересня 2008 р., і це започаткувало «велику рецесію». Через невеликий проміжок часу весь світ потрапив під хвилю біржових обвалів та банкрутств.

Наступною «шоковою» кризою вважається період 2008–2009 рр. Вона виникла через зміни рівноваги на внутрішніх і зовнішніх ринках.

У 2009 р. кризова ситуація почала набувати спадного напрямку, що зумовлюють три види шоку:

1) принципове змінення умов запозичення обслуговувань боргу через світову фінансову кризу;

2) обвал ціни на нафту в усьому світі та деяку іншу сировину (що призначалася на експорт);

3) український експорт різко став неактуальним (метали, основна хімія).

Влада України намагалася докласти щонайбільше зусиль для зменшення небезпеки, спричиненої кризою, але, незважаючи на це, зазнала найбільших негативних наслідків.

Знову стався обвал гривні, як це було у «нульових». Курс із 5,05 грн/долар злетів майже до 8 грн/долар. У банках розпочалася «криза неплатежів», яку не змогли подолати не лише до наступної кризи 2014–2015 рр., а й у подальші роки. Прискорилося інфляція: у 2008 р. вона становила 22,3%. ВВП країни 2008-го виріс лише на 2,2%, а 2009-го обвалився більше ніж на 15%.

Світова економічна криза 2008 р. болісно зачепила майже всі галузі економіки України, мільйони громадян і тисячі компаній. Вона загострила результати бездіяльності останніх років. У другій половині 2008 р. почався різкий спад промислового виробництва, будівництва, прискорилося інфляція, різко змінився курс національної валюти, що викликало паніку серед населення, яке почало масово забирати з банків свої заощадження. Такі самі процеси продовжувалися і в першій половині 2009 р., що визначило загальне падіння ВВП у розмірі 15% (промислового виробництва – на рівні 21,9%, зокрема знизилася обсяги виробництва в машинобудуванні – на 52,2%, металургії – на 39%, іншої металургійної продукції – на 44,7%, хімічної та нафтохімічної промисловості – на 31,9%, транспорту – на 30%, будівництва – на 53,6% до обсягу 2008 р.) [11].

Україна зіштовхнулася з «потрійною» кризою в 2014–2016 рр.: кризові явища в реаль-

ному секторі економіки посилювалися банківською та валютною кризами.

Макроекономічні дисбаланси, накопичені в попередні роки, політична криза початку 2014 р., окупація Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей спровокували глибоку економічну кризу. Водночас падіння реального ВВП на 6,6% та 9,8% у 2014 та 2015 рр. супроводжувалося та посилювалося кількома хвилями значної девальвації гривні та банківською кризою, що мала наслідком, зокрема, масовий відплив депозитів із банківської системи та банкрутство банків [10].

Тож у 2009 р. падіння ВВП становило 4,2%. На передкризовий рівень ВВП Україна змогла вийти лише в 2014 р., і то внаслідок внутрішніх економічних причин та військових дій у 2015 та 2016 рр. ВВП опустився нижче кризового 2008 р. [8].

Зараз світова економіка переживає не найкращі часи: пандемія COVID-19, спад цін на нафту та загострена ситуація на фондових ринках. Спалах коронавірусу став каталізатором економічної кризи і практично зупинив розвиток світової економіки.

Через епідемію коронавірусу Україна також, як і більшість країн, опинилася на межі економічної кризи. «Хвороби» української економіки можуть стати чинниками, що значно ускладнять боротьбу з наслідками вірусу, яка дорого обійдеться як бізнесу, так і громадянам.

ВВП у II кварталі зріс лише на 5,4%. За оперативною оцінкою Державної служби статистики, реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) у II кварталі 2021 р. збільшився на 5,4% р/р. Попри суттєвий показник зростання це дуже слабкий результат на тлі слабкої бази порівняння. Наприклад, реальний ВВП Євросоюзу в II кварталі зріс на 13,2% р/р, США – на 12,2% р/р, Росії – на 10,2% р/р. Певні провідні

економіки світу та сусіди України вже вийшли на докоронавірусний рівень, проте Україна за показником ВВП залишається досі суттєво нижчою за нього. Цікаво, що за багатьма економічними показниками вимір стану української економіки є помітно кращим, аніж за ВВП [7].

Економічна ситуація наприкінці 2021 р. свідчить про поступове відновлення ділової активності в результаті адаптації економічних суб'єктів до карантинних обмежень. Водночас збереження високого рівня невизначеності у майбутньому продовжує стримувати інвестиційний попит [15].

За прогнозами міжнародних експертів, в Україні на період 2022–2026 рр. спостерігається позитивна тенденція ВВП.

Україна може з'явитися на світовій мапі ВВП та увійти в ТОП лідерів світової економіки до 2030 р. тільки в тому разі, якщо підвищить у понад 10 разів продуктивність праці.

Рецесія світової економіки означатиме для України падіння сировинних ринків. Це може бути найгіршим сценарієм для економіки України, яка критично залежить від світових цін на сировину. Фактично це призведе до ще більшого скорочення української економіки й падіння реальних доходів населення [14].

Отже, можна сказати, що зовнішні та внутрішні чинники мають великий вплив на українську економіку. Серед зовнішніх чинників можна виокремити такі [4]:

- 1) зміни міжнародної конкурентоздатності країн;
- 2) валютні війни;
- 3) неконтрольований рух міжнародного спекулятивного капіталу.

Також, окрім зовнішніх чинників, важливу роль в ефективному функціонуванні державного апарату відіграє внутрішній вплив:

- 1) наростання частки сумнівних кредитів;

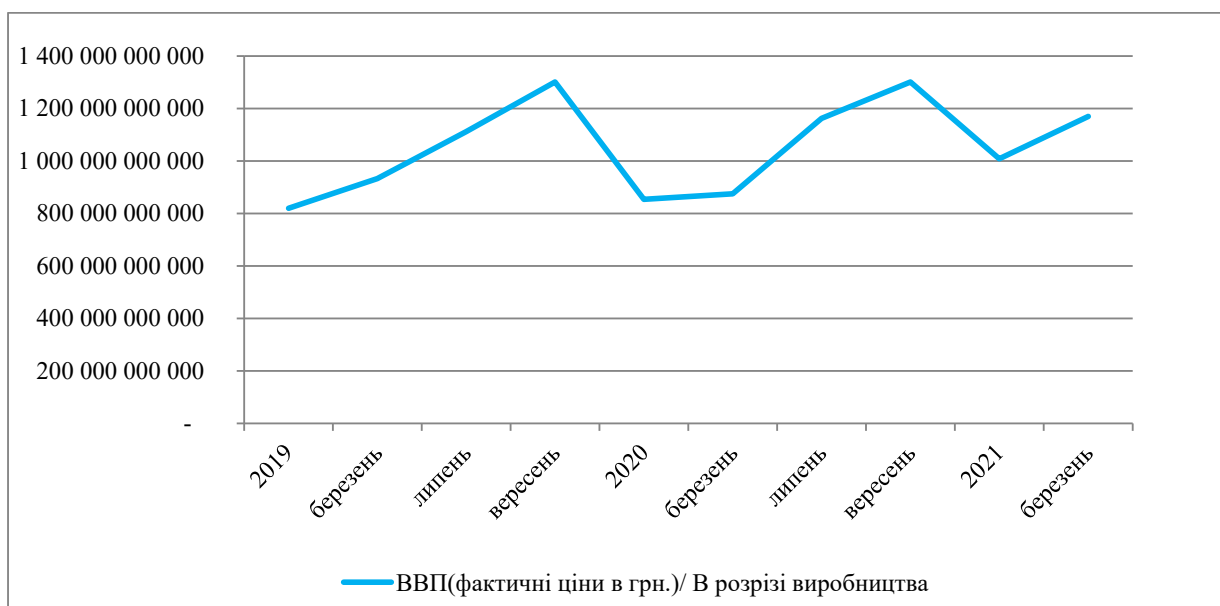

Рис. 1. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України станом на 2019–2021 рр. [7]

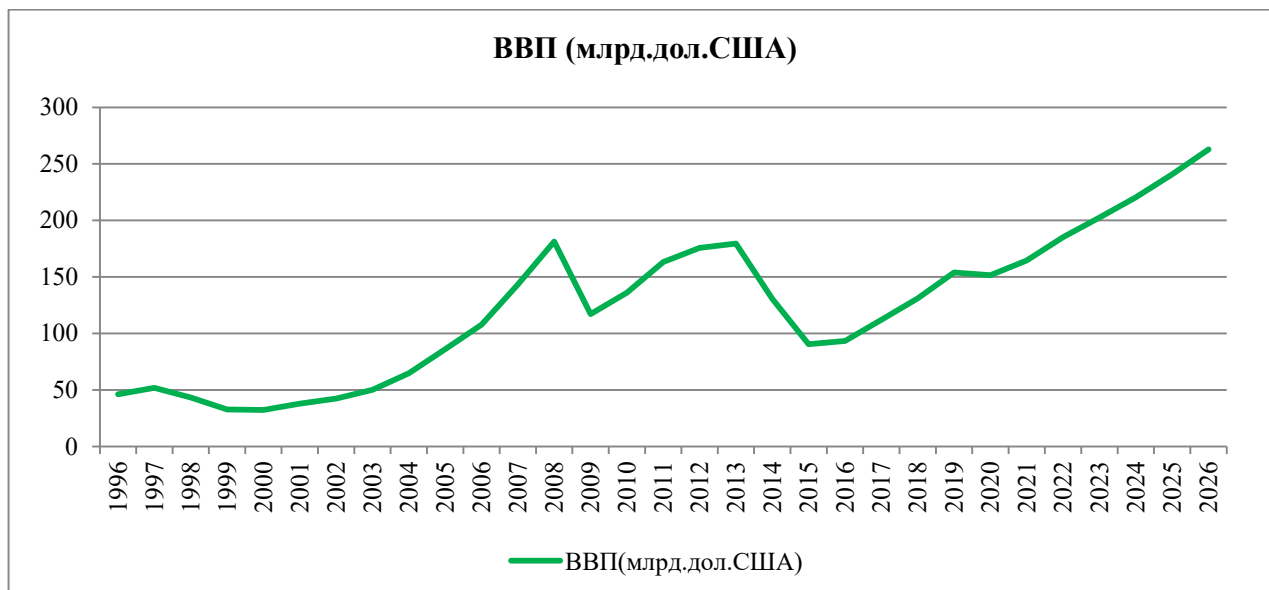

Рис. 2. Рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) України з 1996 по 2026 р. (у мільярдах доларів США) [2]

- 2) зростання дефіциту платіжного балансу;
- 3) високі темпи девальвації валюти;
- 4) зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу;
- 5) посилення інфляції;
- 6) доларизація економіки;
- 7) нестабільність банківської системи країни;
- 8) завищений валютний курс;
- 9) наростання кількості високоризикованих цінних паперів, особливо деривативів на фондовому ринку.

Світова фінансова криза лише оголила наявні диспропорції української економіки. Загалом можна виділити такі причини впливу світової кризи на українську економіку [1]:

- 1) високий рівень корупції;
- 2) некомпетентності влади;
- 3) війна на Донбасі.

Зазначені наслідки свідчать про те, що криза на даному етапі є глибокою. Вона охопила основну частину фінансової та економічної сфер. Сьогодні для України важливо не лише зменшити негативний вплив світових фінансових потрясінь і глобальної рецесії, а й кардинально переглянути механізм функціонування фінансового сектору економіки, укріпити позиції держави як на законодавчому, так і на виконавчому рівні. Тож доцільним має бути виконання цього комплексу антикризових заходів щодо нейтралізації негативного впливу міжнародних економічних криз на сучасний стан економіки України [6]:

- 1) узгодження дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання;
- 2) взаємодія фінансового і не фінансового секторів економіки, реструктуризація банківської системи;
- 3) посилення участі держави в розвитку науки, освіти, підтримці народжуваності, покращенні морального і культурного клімату в суспільстві;

ценні морального і культурного клімату в суспільстві;

- 4) ліквідація системи інсайдерського контролю з підвищенням відповідальності як держави, так і бізнесу;

5) запровадження механізмів відповідальності влади за результати управлінських рішень;

- 6) розширення горизонту стратегічного планування траєкторії державного розвитку до 50–100 років.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Міжнародні кризи негативно впливають на українську економіку, починаючи з розпаду Радянського Союзу та здобуття незалежності. Особливо важким етапом в економічному плані стала криза 2008–2009 рр., остаточний вихід з якої відбувся у 2014–2016 рр. На жаль, поява у 2019 р. пандемії COVID-19 спричинила виникнення нового кризового явища у світі. Унаслідок цього Україна знову опинилася у скрутному становищі, але, незважаючи на це, за прогнозами міжнародних експертів, спостерігається зростання обсягів ВВП на період 2022–2026 рр., але за умови проведення урядом ефективної антикризової політики.

На цій підставі заслуговує на увагу запропонований комплекс антикризових заходів щодо нейтралізації негативних наслідків кризи 2019–2021 рр.: узгодження дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання; взаємодія фінансового і не фінансового секторів економіки, реструктуризація банківської системи; посилення участі держави в розвитку науки, освіти, підтримці народжуваності, покращенні морального і культурного клімату в суспільстві; ліквідація системи інсайдерського контролю з підвищенням відповідальності як держави, так і бізнесу; запровадження ме-

ханізмів відповідальності влади за результати управлінських рішень; розширення горизонту стратегічного планування траєкторії державного розвитку до 50–100 років. На нашу думку, цей комплекс антикризових заходів допоможе ліквідувати та попередити наслідки поточної кризи та сприятиме в подальшому врегулюванню економічної ситуації в Україні на тлі глобалізаційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Lenta. UA. Дві головні причини економічної кризи назвали українці. URL: <https://lenta.ua/ua/dvi-golovni-prichini-ekonomichnoyi-krizi-nazvali-ukrayintsi-109671>.
- Statista. Ukraine: Gross domestic product (GDP) from 1996 to 2026. URL: <https://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product/> (дата звернення: 14.11.2021).
- Антикризове управління в бізнесі. Учбово-методичний посібник до самостійної роботи для магістрів ЗДІА спеціальності.
- Вікіпедія. Фінансова криза. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
- Дацюк І.В. Сутнісна характеристика кризи підприємств. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. № 2(28). С. 234.
- Корольова Н.В., Бесарабов В.О. Особливості сучасної світової кризи та її наслідки для економіки України. 2011. URL: http://www.confcontact.com/20110531/ek3_korol.htm (дата звернення: 10.11.2021).
- НАБУ.ВВП України за роками. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (дата звернення: 13.11.2021).
- Наслідки глобальних кризових явищ для економіки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/13.pdf (дата звернення: 13.11.2021).
- Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Кризові стани в економіці: причини та наслідки*. 2017. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/15.pdf (дата звернення: 10.11.2021).
- НБУ. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (дата звернення: 11.11.2021).
- Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/22.pdf> (дата звернення: 09.11.2021).
- Слово і діло аналітичний портал. Наслідки світових фінансово-економічних криз. URL: <https://www.slovodilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kriz> (дата звернення: 12.11.2021)
- Ткаченко А.М., Єлець О.П. Сучасний підхід до антикризового управління машинобудівним підприємством. Монографія. Запоріжжя : Видавництво Запорізької державної інженерної академії, 2010. 277 с.
- Український інститут майбутнього. Прогноз розвитку світової економіки до 2030. URL: <https://strategy.uifuture.org/prognoz-rozvitku-sv.html> (дата звернення: 09.11.2021).
- Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3165832-akim-buv-minulij-i-akim-stane-2021-rik-dla-ukrainskoi-ekonomiki.html> (дата звернення: 06.11.2021).

REFERENCES:

- Lenta. UA. Dvi glavni prychny ekonomichnoyi kryzy nazvaly ukrayints [Ukrainians Named Two Main Reasons for the Economic Crisis]. URL: <https://lenta.ua/en/dvi-golovni-prichini-ekonomichnoyi-krizi-nazvali-ukrayintsi-109671>. (in Ukrainian)
- Statista. Ukraine: Gross domestic product (GDP) from 1996 to 2026. URL: <https://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product/> (accessed 14 November 2021). (in English)
- Antykryzove upravlinnia v biznesi. Uchbovo-metodychny posibnyk do samostiinoyi roboty dlia magistriv ZDIA spetsialnosti [Crisis management in business. Educational and methodical manual for independent work for masters of ZDIA specialty]. (in Ukrainian)
- Wikipedia. Finansova kryza [Financial crisis]. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/> (in Ukrainian)
- Datsyuk I.V. (2010). Sutnisna harakterystryka kryzy pidpryemstv [Essential characteristics of the crisis of enterprises]. *Tehnologiya i tehnika drukarstva*, no. 2 (28), p. 234. (in Ukrainian)
- Koroliova N.V., Besarabov V.O. (2011). Osoblyvosti suchasnoyi svitovoyi kryzy ta yiyi naslidky dlia ekonomiky Ukrayiny [Features of the current global crisis and its consequences for the economy of Ukraine]. URL: http://www.confcontact.com/20110531/ek3_korol.htm (accessed 10 November 2021). (in Ukrainian)
- NABU. VVP Ukrayiny za rokamy [NABU. GDP of Ukraine by years]. URL: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html> (access date: 13.11.2021). (in Ukrainian)
- Naslidky globalnyh kryzovyh yavyschch dlia ekonomiky Ukrayiny. [Consequences of global crisis phenomena for the economy of Ukraine. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskogo natsionalnogo universytetu*. 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/13.pdf (accessed 13 November 2021). (in Ukrainian)
- Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Kryzovi stanu v ekonomitsi: prychny ta naslidky [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Crisis in the economy: causes and consequences]. 2017. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/15.pdf (accessed 10 November 2021). (in Ukrainian)
- NBU. Strategiya rozvytku finansovogo sektoru Ukrayiny do 2025 roku [NBU. Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (accessed 11 November 2021). (in Ukrainian)
- Svitovi ekonomichni kryzy v ekonomitsi Ukrayiny ta yich naslidky. Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky [World economic crises in the economy of Ukraine and their consequences. Global and national economic problems]. 2014. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/22.pdf> (accessed 09 November 2021). (in Ukrainian)
- Slovo i dilo. Analitichnyi portal. Naslidky svitovyh finansovo-ekonomichnyh kryz [Word and deed analytical portal / Consequences of global financial and economic crises]. URL: <https://www.slovodilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kriz> (accessed 12 November 2021). (in Ukrainian)
- Tkachenko A.M., Yelets O.P. (2010). Suchasnyi pidhid do antykryzovoho upravlinnia mashynobudivnym pidpryemstvom

- [A modern approach to crisis management of a machine-building Enterprise]. Monograph. Zaporozhye: Publishing House of the Zaporozhye State Engineering Academy. 277 p. (in Ukrainian)
14. Ukrainskyi instytut maibutnioho. Prohnoz rozvytku svitovoyi ekonomiky do 2030 [Ukrainian Institute of the Future: forecast of the world economy until 2030]. URL: <https://strategy.uifuture.org/prognoz-rozvitku-sv.html> (accessed 11 November 2021). (in Ukrainian)
 15. Ukrinform. Multymedyna platforma inomovlennia Ukrainy [Ukrinform. Multimedia platform of foreign broadcasting of Ukraine]. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3165832-akim-buv-minulij-i-akim-stane-2021-rik-dla-ukrainskoi-ekonomiki.html> (accessed 06 November 2021). (in Ukrainian)